

*Non-Formal Education
Неформално образование*

ОБРАЗОВАТЕЛНИ РЕСУРСИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА И НАСИЛИЕТО В МАСОВИЯ СПОРТ В УЧИЛИЩЕ И В СПОРТНИ КЛУБОВЕ

**Пенка Кожухарова, Чавдар Стойчев,
Надежда Йорданова, Теодора Симеонова**
Щуменски университет „Еп. Константин Преславски“

Резюме. Статията представя резултати от приложението на интерактивни образователни ресурси за неформално образование на млади спортисти. Цели се да се подкрепят треньорите и учителите при идентифициране на проблеми, свързани с дискриминацията и насилието, да се осигурят образователни ресурси и инструменти за тяхното прилагане и интегриране в ежедневните клубни и училищни спортни дейности. Разработена е електронна платформа за обучение на треньори и учители в шест модула и интерактивни образователни материали за учениците. Проведени са интервюта с 30 наставници по програмата. Изследването разкрива, че технологията за обучение и разработените образователни ресурси допринасят за ефективно осъществяване на дейности по превенция на дискриминацията и насилието в масовия спорт в спортните клубове и в извънучилищни спортни дейности. Образователните материали насочват младите спортисти към саморефлексия и осмисляне на своите преживявания и опит. Разработените модули за електронно обучение са насочени към развитие уменията на треньорите и учителите за справяне с инциденти на дискриминация и насилие в партньорство с ученици, спортисти, родители и специалисти в областта на масовия спорт.

Keywords: non-formal education; grassroots sports; discrimination; violence; sports club

Въведение

През последното десетилетие се наблюдава значимо развитие на превантивните дейности, свързани с расизма, насилието и дискриминацията в спорта, във връзка с нововъзникнали потребности. Поредица от документи, издадени от европейски и международни организации, които работят в областта на спорта, потвърждават това.

Европейската комисия признава съществената роля на спорта в „Бяла книга за спорта“. Посочено е, че проявите на нетърпимост продължават да представляват проблем в европейския спорт, включително и на аматьорско ниво¹²). Обоснована е потребността от развитието на дейности, насочени към социалното включване¹). Поставен е акцент и върху ролята на спорта за межкултурна интеграция²).

Въпреки че европейските институции развиват спортната си политика чрез стратегически документи и се предприемат значими дейности в рамките на международни и национални програми, все още се наблюдават различни форми на дискриминация в масовия спорт. Има информация за расистки и ксенофобски инциденти в детския и юношеския футбол. Прояви на нетърпимост се отбелязват във всички възрастови групи – както при момчетата, така и при момичетата. Извършителите и потърпевшите могат да бъдат деца и младежи, треньори, съдии и зрители.

Съгласно доклад на Агенцията на Европейския съюз за основните права относно расизма и етническата дискриминация в спорта има случаи, при които ромите са изключени от местните футболни турнири (Унгария) и от училищните спортни занимания (България). Инцидентите във Финландия са свързани с расистки обиди към спортисти младежи от двата пола⁹). В Гърция поради големия имиграционен поток от 90-те години насам много деца имигранти посещават училища, където често са обект на дискриминация и психологически натиск и са изключени от повечето спортни дейности³).

Според доклад на УНИЦЕФ (2010 г.) в Норвегия 30% от участниците (момчета и момичета на възраст 12 – 16 години) от 8 спортни клуба съобщават, че са преживели дискриминация в спортен контекст. Същото проучване разкрива, че има по-висока степен на отпадане от спорта сред тези, които са преживели тормоз. Наблюдава се и дискриминация, основана на сексуална ориентация. От 1860 ученици 2,1% в Обединеното кралство са преживели хомофобски тормоз, 3,1% са били извършителите на това, а 14,7% са били свидетели как това се случва по време на спортни дейности⁴).

Според доклад на Европейската комисия по образование и култура (ЕАСЕА, 2013) относно физическото възпитание и спорта само няколко държави са приели учебно съдържание, което подчертава ключовия принос, който спортът може да има за предотвратяването на насилието. От друга страна, за да могат учителите да предотвратяват проявите на нетолерантност, насилие и расизъм, е важно, да бъдат в състояние да разпознават техните знаци и да притежават умения и инструменти за превенция и управление на инциденти (Chavdarova-Kostova, 2012). Това предполага те да имат актуална информация за основните проблеми, свързани с дискриминацията, расизма и насилието, да познаят подходи за превенция на тези явления и да им бъдат предоставени образователни инструменти за прилагане и интегриране на тези подходи в ежедневните училищни и клубни спортни дейности.

Настоящият доклад има за цел да представи резултати от пилотно приложение на интерактивни образователни ресурси за превенция на дискриминацията и насилието в масовия спорт в училище и в спортни клубове. Материалите са разработени в периода 2015 – 2016 г. в партньорство с Регионален център за професионално обучение и продължаваща квалификация (RCVTLLL) – Патра, Гърция, Университета на Сантяго де Компостела (USC) – Испания, Университета на Ювяскюля (JYU) – Финландия, Елинския университет (НОУ) – Патра, Гърция, и Спортна асоциация „Олталом“ (OSA) – Будапеща, Унгария.

Сравнителният анализ от проведеното проучване на състоянието на дискриминацията и насилието в масовия спорт в училищата и спортните клубове в страните партньори в периода май – юни 2015 г. позволи да се идентифицират следните основни проблеми и потребности.

1. *Състояние на насилието и дискриминацията в масовия спорт в училище и в спортните клубове.* Резултатите от проучването разкриват по-високи стойности на психическо насилие между участниците в спортни дейности в сравнение с проявите на физическо насилие. За Испания (ES), Унгария (HU) и България (BG) стойностите на физическо насилие в училище, спортния клуб и населеното място са по-ниски в сравнение с тези в региона и страната. Най-често децата са свидетели на насилие онлайн и в медиите. Проявите на дискриминация имат средни стойности. Сред оценяваните характеристики по-често се наблюдават случаи на расова и етническа дискриминация, дискриминация по външен вид и моторни умения (EL, BG). В рамките на страната се повишават стойностите на дискриминация към лица с различна сексуална и полова ориентация (ЛГТЦ). В населеното място се наблюдават по-чести прояви на дискриминация по социален статус. Негативните нагласи спрямо лицата със специални образователни потребности (СОП) и дискриминацията, свързана с моторни умения, се повишават в училищна среда и в спортния клуб. Възrastовата група, при която най-често се констатира насилие и дискриминация, е на 15 – 18-годишните. Като значими условия и фактори, които провокират тези прояви, са посочени приятелската среда, семейството и индивидуалните характеристики на учениците и спортистите.

2. *Политики, стратегии и програми за превенция на дискриминацията и насилието.* В една трета от училищата се реализират програми за превенция. В сравнение с насилието проблемите за дискриминацията са по-малко обсъждани. Най-често по време на часовете по ФВ се дискутира въпросът за етническата дискриминация, дискриминацията по възраст, социален статус и при деца със СОП (BG, EL, ES, HU). При обсъждане на тези проблеми учителите по ФВ и треньорите най-често осъществяват партньорство с родителите на учениците и учители от училището. Много по-рядко общуват с медиите, представителите на местната власт и неправителствените организации.

3. *Професионални умения и квалификация на учителите и треньорите за превенция на дискриминацията, расизма и насилието в спорта.* Учителите и треньорите отчитат необходимост от допълнителна информация по проблеми, свързани с насилието и дискриминацията в масовия спорт в училище и в спортните клубове, и развитие на уменията си за осъществяване на превенция и справяне с инциденти. Като предпочитана форма за развитие на професионалните си умения посочват краткосрочни курсове за квалификации и електронни ресурси с информация¹¹⁾.

Извършеният анализ на актуалното състояние на проявите на дискриминация и насилие в масовия спорт в училище и приложението на превантивни програми и добри практики позволиха да бъдат определени тематиката и спецификата на тренинга и модулите за обучение. Разработени са материали за обучение и квалификация на специалисти в областта на физическото възпитание и спорт, насочени към предотвратяване на инциденти на насилие, расизъм и дискриминация в спорта.

Съдържанието на курса е структурирано в шест модула за присъствена и дистанционна форма на обучение и методически материали за работа с учениците и спортистите със следната насоченост: Модул 1 – Какво имаме предвид, когато говорим за дискриминация, расизъм и насилие в спорта; Модул 2 – Расизъм, етническа дискриминация и изключване на имигрантите и малцинствата в областта на спорта; Модул 3 – Дискриминацията в обучението по физическо възпитание и спортни дейности, от гледна точка на половете и сексуалните малцинства; Модул 4 – Социални дефицити и трудности. Включване на ученици с увреждания във физическото възпитание и спорт; Модул 5 – Използването на подходящ език в обучението по физическо възпитание и спорт; Модул 6 – Партньорства за превенция на насилието и дискриминацията.

В рамките на модулите са разработени образователни материали, които могат да бъдат използвани от учители и треньори за работа с учениците и спортистите. Всеки модул включва въпроси за обсъждане, общи правила, стъпки за решаване на конфликти и вземане на решения, примери и допълнителни материали за разработване на постери, колажи, сюжетни и ролеви игри, както и ръководство за учители и треньори.

Към дейностите са разработени интерактивна електронна игра за деца на възраст между 11 и 15 години, комикс за деца на възраст от 6 до 11 години и мултипликационен филм. Сценариите, които са представени в тях, включват типични форми на насилие и дискриминация, които са констатирани в резултат от проведеното проучване. Представени са примери за пряка и непряка дискриминация. Ситуациите, в които се реализират ролевите модели, са в училище, по време на учебни часове, спортни дейности и тренировки, състезания или спортни прояви. Участници в тях са ученици, зрители, учители, треньори, родители, организатори на спортни мероприятия.

Метод

Пилотното обучение за превенция на дискриминацията и насилието в училищата и спортните клубове е насочено към апробиране на разработените материали за учениците и младите спортисти и оценяване на тяхната приложимост. Реализирано е след проведено обучение на учителите и треньорите по разработените образователни модули. Училищните и клубните дейности са осъществени в периода от м. септември до м. декември 2016 г. в 16 училища и 14 спортни клуба от Гърция, Испания, Унгария, България и Финландия. В дейностите са включени 314 деца от начална училищна степен и 371 от прогимназиална училищна степен.

Пилотирането на разработените материали и методи за обучение на учениците е оценено чрез полуструктурирано интервю. Въпросите в интервюто са свързани със следните критерии: постигане на целите на обучение: формиранни знания, умения и отношение по проблеми, свързани с дискриминацията и насилието в спорта; системност и достъпност на представеното съдържание; затруднения при приложение на материалите; предложения за подобрене. Въпросите и твърденията се оценяват въз основа на петстепенна Ликерт скала чрез избран или свободен отговор.

Интервюто е проведено с 30 треньори и учители, участвали в обучението по проекта – по шестима от всяка страна партньор, през м. декември 2016 г. При подбора на участниците в интервюто са отчетени следните критерии: висока степен на участие в обучителните модули; реализирали дейности с деца и спортисти в училищата и спортните клубове с обучителните материали; участие в дейности за популяризиране на резултатите по проекта; достъпност и близост.

Резултати и анализ

Целта на реализираните превантивни дейности с учениците е те да получат по-ясно разбиране за дискриминацията и културното разнообразие. Чрез интерактивни методи се включват в класни и извънкласни дейности, проектобазирани обучение, споделят лични преживявания, оценяват ценността на разнообразието в рамките на своето училище, спортен клуб и в по-широката общност.

Електронната ролева игра (RPG) има за цел да насочи децата към толерантно отношение към другите. Тя създава възможност за развитие на уменията им за решаване на проблеми и приложение на модели за справяне с инциденти на дискриминация, расизъм и насилие.

При нейното разработване е следван моделът на дизайн на наративните игри. Създадени са сценарии, в които се обсъждат типични форми на расизъм и дискриминация. Децата са в ролите на героите в света на играта и поемат отговорност за действията на героя си чрез процес на структурирано вземане

на решения или развитие на характера. Моделите се обогатяват, когато играчът реагира на ситуации, генерирани от играта, и се насърчава да изследва възможните алтернативи и да вземе решение. Действията му могат да бъдат успешни или неуспешни съгласно набор от стъпки и насоки, базирани на концепциите, изведени в модулите. Потребителите имат два начина за достъп до играта: онлайн чрез уеб сайта на проекта или да играят офлайн, като я изтеглят на своето устройство.

Сценариите могат да бъдат реализирани и като виртуални (RPG) настолни игри, проведени чрез дискусия между онлайн игрови групи или чрез сюжетно-ролеви игри на живо, където играчите могат да определят действията на своите герои, а в последвала беседа да мотивират изборите, които са направили. Учителите, треньорите или самите деца могат да поемат ролята на водещи, да определят правилата, да решават конфликти или да действат като арбитри. Ролевата игра допълва другите методи в процеса на превантивна дейност, повишава осведомеността на децата и допринася за развитие на нетърпимост към прояви на дискриминация и насилие.

Приложението на ролевата игра в училищните и клубните спортни дейности по време на пилотирането е оценено с високи стойности ($M = 4,57$), стандартното отклонение е сравнително ниско ($SD = 0,372$). Специалистите изглеждат заинтригувани от играта, като някои от положителните характеристики, които посочват, са: играта създава възможност за представяне на различни теми, свързани с дискриминацията и насилието в спортни дейности; достъпна е за възрастта и подходяща за възприемане от учениците; предизвиква интереса на децата, а това е добра възможност да бъдат обсъдени въпроси за дискриминацията и насилието; развива умения за приложение на модели за справяне със ситуации и инциденти на дискриминация и насилие в спорта; допринася за използване на език, който не подкрепя стереотипите; може да бъде прилагана в различни области (в училище, спортни клубове, извънучилищни дейности, у дома и др.).

От друга страна, участниците подчертават и някои негативни аспекти на играта, като например: твърде голямо фокусиране върху деца със специални потребности, което придава терапевтичен характер; понякога играчите посочват отговора, който води до спечелване, без да е задължително да вярват в този отговор.

Като предложения за подобрене на играта учителите предлагат да бъдат включени допълнителни ролеви ситуации. Отправени са предложения да бъде разработена игра и за учениците от начална училищна възраст. Респондентите посочват, че би било добре в края на играта да бъдат интегрирани някои модели и съвети за справяне с инциденти на дискриминация и тормоз, които са представени в разработените модули.

За още по-малки деца се въвежда още един инструмент – „*графичен ро-ман*“. Комиксите винаги са били любими за децата и е установено, че те са

подходящи в процеса на обучение заради емоционалното влияние, което оказват върху подрастващите. Сливането на графични и писмени сюжетни линии създава възможност за по-богато визуализиране на проблема, улеснява детето при четене и разбиране на абстрактни понякога добродетели и идеи и увеличава способността за учене. Комиксът представя история, която разкрива специфични добродетели, свързани с етичните норми и поведение, които насърчават социалното приобщаване, толерантността и честната игра в спорта.

Към него е разработено ръководство с допълнителни упражнения: „Да проведем топката до целта“, „Кой съм аз?“, „Влизат само...“, „Аз бях“, „Алтернативен финал“, целите на които са насочени към това, децата да осмислят своите положителни качества и качества на съотборниците си в спортните дейности, да развият емпатия към другия в дискриминационна ситуация, да осъзнаят, че всеки е слаб в нещо и всеки има различни способности, да осмислят решения за преодоляване на инциденти на насилие или дискриминация.

Общата оценка на комикса е висока – $M = 4,25$, при $SD = 0,947$. По отношение на положителните елементи на графичния роман интервюираните посочват следното: кратка история, която ясно постига предвидените цели; достъпно запознаване на учениците с понятия и концепции, свързани с дискриминацията и насилието в спорта; подходящо включване като герои на други членове на семейството; допринася за разбиране на принципите на кодекса на спортната етика; развитие на умения за разпознаване на ситуации на дискриминация, насилие и нетолерантност в спорта; повишава интереса към четенето; комиксът може да бъде полезен за детето, учителя в класната стая, треньорите и родителите.

По-голямата част от анкетираните участници не посочват трудности при работа с графичния роман – напротив, те отчитат неговата простота и конкретност. В някои случаи е посочено, че в началото интересът на децата не е висок, но с включване на предложените игрови дейности в методическите насоки се връщат към комикса и препрочитат или разглеждат съдържанието му отново.

Като възможности за подобрене на комикса участниците предлагат да се добавят и други ситуации и проблеми, но да бъде запазен сегашният стил, който считат за много добър и полезен. Също така е посочено значението от популяризирането на романа в социалните медии.

Мултипликационният филм „TV – Spot“ е подходящ материал, който може да бъде демонстриран на ключови места, където се намира целевата аудитория (например в училищни и масови спортни турнири и мачове, в учебните часове и при извънкласни дейности, по време на открити събития и т.н.). Сюжетът се фокусира върху предотвратяването на дискриминационни нагласи в спорта и насърчаването на толерантността, равното участие и честната игра. При оценяване на мултипликационния филм и разработените методически материали в

електронните модули учителите и треньорите отчитат, че допринасят за постигане на очакваните резултати. Те посочват положителната им роля за формиране на умения за преодоляване на нагласи и поведение, свързани с дискриминацията, и развитие на подкрепяща и позитивна училищна среда.

Заклучение

Проведеното проучване разкри, че технологията за представяне на образователните ресурси допринася за ефективно осъществяване на дейности по превенция на дискриминацията и насилието в масовия спорт в училище и в спортните клубове. Разработените ролева електронна игра, комикс и мултимедийни материали представят основни послания и механизми за справяне с инциденти на дискриминация в спорта. Образователните материали насочват участниците в обученията към саморефлексия и осмисляне на своите преживявания и опити, предполагат позитивно отношение към различието и развиват умения за решаване на проблеми в сътрудничество.

Учителите и треньорите отчитат, че приложението на част от разработените учебни ресурси изисква специално оборудване и предполага дейности в закрити помещения, във връзка с което изказват препоръка за разработване на допълнителни игри и дейности, които биха могли да бъдат приложени при различни учебни форми и условия. Също така отбелязват, че ученето в онлайн платформата за електронно обучение е достъпно и привлекателно за учениците и би било добре тя да бъде популяризирана чрез социалните медии.

Разработените учебни материали могат да бъдат използвани от педагогическите специалисти и експерти в областта на спорта, които се интересуват от проблеми, свързани с превенция на дискриминацията и насилието в спорта. Модулите в платформата за електронно обучение представят добри практики, документи и програми по достъпен и интересен начин. Разработените видеоклипове, презентации, казуси, игри и образователни инструменти са насочени към развитие на уменията на учителите и треньорите за справяне с инциденти на дискриминация и насилие в партньорство с ученици, спортисти, родители и специалисти в областта на масовия спорт.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Conclusions of the Nice European Council of 7 to 9 December 2000, Annex IV, Declaration on the specific characteristics of sport and its social function in Europe. Available at: http://www.europarl.europa.eu/summits/nice2_en.htm#an4 (24. 07. 2017).
2. COM(2011) 12, Developing the European Dimension in Sport, European Commission, Brussels.

3. Union Agency for Fundamental Rights, 2010.
4. UNICEF, 2010.
5. European Commission (2007) White Paper on Sport, COM (2007) 391 final, Brussels, 11 July 2007, p. 14.
6. European Commission/EACEA/Eurydice, (2013). Physical Education and Sport at School in Europe Eurydice. Report. Luxembourg: Publications Office of the EU.
7. European Union Agency for Fundamental Rights (2010). Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport: A comparative overview of the situation in the European Union. European Union Agency for Fundamental Rights, pp. 33 – 37.
8. Innovative learning Resources to foster equal participation in grassroots Sports dealing with discrimination, racism and violence incidents (IRIS), (2016).
9. Kokkonen, M. (2014) Discrimination of sexual and gender minorities in sports and exercise. Helsinki: Publications of the National Sports Council.
10. UNICEF (2010) Protecting children from violence in sport, Review With Focus on Industrialized Countries, UNICEF, Innocenti Research Center, p. 9.
11. Yordanova, N., Kozhuharova, P., Simeonova T., Stoychev, Ch. & Petkov P. (2016). The Manifestations of Violence and Discrimination in Grassroots Sport in School and in Sport Clubs in Bulgaria. Shumen: Konstantin Preslavsky University of Shumen.
12. White Paper on Sport, 2007.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Chavdarova-Kostova, S. (2011) Globalni i evropeiski izmereniya na universitetskata pedagogicheska podgotovka na uchitelite v oblastta na interkulturnoto vŭzпитание. V: *Godishnik na Sofiiski universitet "Sv. Kliment Ohridski"*, *Kniga Pedagogika*. Sofia: Kliment Ohridski [Чавдарова-Костова, С. (2011) Глобални и европейски измерения на университетската педагогическа подготовка на учителите в областта на интеркултурното възпитание. В: *Годишник на Софийски университет „Св. Климент Охридски“*, *Книга „Педагогика“*. София: Св. Климент Охридски].

EDUCATIONAL RESOURCE FOR PREVENTION OF DISCRIMINATION IN GRASSROOTS SPORTS IN SCHOOL AND SPORTS CLUBS

Abstract. This study aims to present the results of the pilot evaluation of the training system application. The aims is to inform PE teachers and coaches on

identifying underlying problems of discrimination, racism and violence, train them on innovative approaches for preventing these phenomena and provide them with educational tools. The training platform is composed by 6 modules that work to prevent incidents of violence, racism and discrimination in sport. The evaluation is done through questionnaires-interviews to 30 mentors. The conducted surveys revealed that the game and the comic present the main messages and mechanisms for tackling incidents of discrimination in sport in an interesting and attractive way. Another key point of the training process has been the self-reflection in relation to the practice carried out by the trainees, as well as the participation and interest that they showed along the entire formation process. The modules in the e-training platform present good practices, documents and programmes in a very accessible and interesting way. They are directed towards development of teachers and coaches' skills for dealing with accidents of discrimination and violence in informal education in partnership with colleagues, students, parents and specialists in the field of grassroots sports.

✉ **Dr. Penka Kozhuharova, Assoc. Prof.**
Dr. Chavdar Stoychev, Assist. Prof.
Prof. Nadezhda Yordanova, DSc.
Dr. Teodora Simeonova, Assoc. Prof.

Konstantin Preslavsky University of Shumen

Shumen, Bulgaria

E-mail: p.kozhuharova@shu.bg

E-mail: ch.stoychev@shu.bg

E-mail: n.yordanova@shu.bg

E-mail: t.simeonova@shu.bg